„არქეოლოგიის“ მესამე ნომერი წარმოადგენს ინტერვიუს ცნობილ ქართველ მეცნიერ და საზოგადო მოღვაწე, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ, არქეოლოგ ვახტანგ ჯაფარიძესთან.

პროფესორი ვ. ჯაფარიძის მრავალწლიანი მოღვაწეობა მთლიანად დაკავშირებულია არქეოლოგიასა და საუნივერსიტეტო საქმიანობასთან. წლების მანძილზე იგი ხელმძღვანელობდა სხვადასხვა სამეცნიერო ექსპედიციებს, რომლებიც იკვლევდნენ არქეოლოგიური კულტურული მემკვიდროების უმნიშვნელოვანეს ძეგლებს.

პროფესორი ვ. ჯაფარიძე დღესაც აქტიურადაა ჩართული როგორც საველე-არქეოლოგიურ სამუშაოებში, ისე საგანმანათლებლო საქმიანობასა და კულტურული მემკვიდრეობის მართვა-მენეჯმენტში.

ჟურნალი არქეოლოგია მას ჯანმრთელობას და კვალვაც ნაყოფიერ მოღვაწეობას უსურვებს.

● თქვენი მრავალწლიანი პროფესიონალური გამოცდილებიდან საქართველოს რომელ ისტორიულ ქალაქს გამოარჩევდით და ზოგადად, რა განაპირობებდა შუა საუკუნეებში ქალაქის პოლიტიკურ-ეკონომიკურ და კულტურულ სიძლიერეს?

გარეგნულად, მიმზიდველობითა და ლანშაფტის სირთულით ნოქალაქევსა და ქუთაისს, აგრეთვე, დმანისს, თბილისსა და უჯარმას, ასევე სამშვილდეს, სხვათაც გამოვარჩევდი. ქართულ ქალაქზე ბევრია დაწერილი, კარგადაც, მაგრამ ახლა, როცა თქვენს კითხვებზე საპასუხოდ დავფიქრდი, ჩვენი ცოდნის სინაკლულე ვიგრძენი; ბევრი კითხვა კიდევ დარჩენილია პასუხგაუცემელი...რთული საკითხია, ამიტომ გარდა საველე საქმიანობისა, სპეციალურ საგანგებო კვლევებს საჭიროებს, არა მარტო ინდივიდუალურს, არამედ სათანადო სამეცნიერო დაწესებულებებისა, თუ უნივერსიტეტებისა... პრაქტიკული კვლევებისთვის დმანისის ნაქალაქარი იყო საამისოდ შერჩეული და წარმატებითაც ითხრებოდა ათეული წლების მანძილზე (ლ.მუსხელიშვილი, ვ.ჯაფარიძე), და შერჩეულ იქნა სანიმუშოდ სწორედ, 30-ანი წწ-ში, რუსთაველის საიუბილეოდ... შემდგომმა გათხრებმაც ბევრი მნიშვნელოვანი მონაცემი გამოავლინა, მაგრამ კითხვები, განსაკუთრებით ქალაქის დაგეგმარების, უფრო სწორედ ტოპოგრაფიის (არა საფორთიფიკაციო თვალსაზრისით), მისი ეკონომიკური ცხოვრების შესწავლის თვალსაზრისით ახლაც კვლევის სფეროშია... ეს ეხება თითქმის ყველა ნაქალაქარს.. ყველგან უპირატესად წინ წამოწეულია ქალაქის თავდაცვითი ფუნქციის მატარებელი კომპონენტი- გამაგრებული ნაწილი (ზოგადად ციხე, კონკრეტულად კი ციტადელი), თვით ქალაქის ეკონომიკური ცხოვრების ამსახველი მონაცემები კი შედარებით არათანაბრად შეისწავლება (ალბათ სირ-

თულის გამოც),ამიტომ ტოპოგრაფია (არა გეოგრაფიული) ქართული ქალაქისა სრულფასოვნად არ ვიცით...ამიტომაც ახალ გათხრებს და სათანადო მონაცემების გამოვლენას მომავალი თეორიული ხასიათის კვლევებისთვის დიდი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს.

● შორაპნის კვლევას თქვენ მრავალი წელი მიუძღვენით და ამ კვლევებს დღესაც აგრძელებთ. რა იყო იმ ინტერესის საფუძველი, რის გამოც თქვენ ამ ძეგლის შესწავლა დაიწყეთ და როგორია ამ კვლევების მოკლე ისტორია?

ეს მართალია. შორაპანში ჩემი საქმიანობა უკვე გასული საუკუნის 80-იან წლებში დაიწყო, ხანგრძლივი შესვენების შემდეგ, იგი 2016 წელს განახლდა, მაგრამ უმნიშვნელო მასშტაბებით... მაშინ, შორაპანში, მანამდეც, მაგალითად ვარდციხეში, სხვაგანაც, შეიძლება ითქვას, საკუთარი ინიციატივით არსად სამუშაოები არც დაწყებულა და რამდენადმე მასშტაბურად არც განხორციელებულა...მაგალითად, ვარდციხეში სადაც ბ-ნ გ. ლომთათიძისა და გ. ცქიტიშვილის ხელმძღვანელობით შევუდექი დაზვერვებს, შეიძლება ითქვას, დამოუკიდებელ გათხრებს, საქმიანობა ვარციხჰესის მშნებლობის მესვეურთა ჩვენთვის მულოდნელმა საქმიანობამ, კერძოდ უკვე პროექტმა განსაზღვრა; მისი მიხედვით კაშხალი თვით ნაქალაქართან შენდებოდა და გზატკეცილიც პირდაპირ ნაქალაქარზე უნდა გადაეტარებინათ...სხვა გზა არ იყო, ეგრისის თემაზე მუშაობისა და ძეგლის გადარჩენის მიზნით, მშენებლობის მთელი ტრასის (გეგუთ-პატრიკეთისა, თვით ისტორიულად ცნობილ ბაშამდე), სადაც რამდენიმე ჰესი კიდევ უნდა აშენებულიყო, არქეოლოგიური დაზვერვები , ნაწილობრივ მაინც, შესწავლა უნდა განგვეხორციელებინა...მცირე ფინანსური შესაძლებლობით შევუდექით ამ საქმიანობას, რომელიც, შემდეგ, ასევე მკაცრად ლიმიტირებული თანხებით ფინანსდებოდა უკვე მშენებლების მხრივ... ამ თვალსაზრისით სამშვილდის კვლევასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს.

მრავალი წელი გაგრძელდა აქ გათხრები, მაგრამ მთელი რიგი სირთულეების გამო შედარებით მოკრძალებული ფართობი გაითხარა. ის კია, რომ საფორტიფიკაციო ნაგებობების გეგმა სრულად იქნა დადგენილი. მაშინ შევძელით ვარდციხის ანტიკურ დასახლებათა ცენტრიც გამოგვევლინა, იგი მდ. რიონის ტერასის გასწვრივ არსებულ ნასახლარების სისტემაში და ხელოვნური თხრილით ამათგან გამოცალკევებულ მცირე, ნაწილობრივ დაზიანებულ ბორცვს წარმოადგენდა; აქვე აღმოჩნდა კირქვისა და რიყის ქვით ნაშენი სასიმაგრო ნაგებობის (უფრო კოშკის) ნაშთები. ანტიკური სამოსახლო ხანძრით იყო განადგურებული; აქ არსებული მოზრდილი ლურსმნები მრავლად იპოვებოდა მორღვეულ ფერდზე და მოსახლეობას ადრე აქ არსებულ სამჭდლოზე უქმნიდა მცდარ აზრს; სინამდვილეში კი ეს უკვე მითითებულ ქვით ნაშენ ნაგებობებთან ხის კონსტრუქციების არსებობაზეც მიუთითებდა. დაგვიანდა მაშინ არქეოლოგების გამოჩენა ვარდციხეში; მაგ. ვერ დავადასტურეთ ამ ნასახლარის ფარგლებში ქვევრსამარხების არსებობა თუმცა ამაზე, მიგვითითებდნენ კიდეც, თითქოს. აქედან, წინაქრისტიანული ხანის ნასახლარიდან, ვფიქრობთ, წარმართული საკულტო ცენტრიდან, 800-დე მ-ის დაშორებით, ახ.წ. IV ს-დან წარმოქმილ ახალი დროის ციხეს (ციხე-ქალაქს), ასევე საკულტო ცენტრს, მხოლოდ უკვე ქრისტიანული ხანის საეპისკოპოსო ტაძრის სახელი - ვარდიციხე - წარმართული სამოსახლოსა და მისი საკულტო ცენტრიდან შეიძლება მომდინარეობდეს. ამაზე, ასე თამამად,

შედარებით ვრცლად თქვენი ჟურნალისთვის ვყვები (იმედია მკითხველი მომიტევებს). აქვე დავუმატებ, რომ ქრისტიანული ვარდციხის, როგორც ქალაქის ინტენსიური საცხოვრებელი ფართობი ციხის ზღუდით არის შემოფარგლული (თუმცა არის ცნობა ომიანობის დროს მოქალაქეთა (მცხოვრებთა) ერთი ნაწილის „სანახებში“ გასვლის შესახებ).

შორაპანშიც, ასევე აქეოლოგიური, უფრო გაწმენდითი, სამუშაოები ძეგლისთვის აუცილებელ, გადაუდებელ რესატავრაციას დაუკავშირდა. სოფ.საზანოში (ზესტაფონის მუნიციპალიტეტი), საინტერესო დაზვერვებით დაკავებულს, ძველი სარაპანისის ციხის სამუშაოებზე მომიხდა გადმობარგება... დარამდენიმე წელს, ყოველგვარი ხელფასების გარეშე, მხოლოდ სამივლინებო სახსრებითა და რაიონის ხელმძღვანელობის ინიციატივით მობილიზებული შაბათობებით ვაწარმოებდით ზღუდის პერიმეტრის წმენდას; ასე იყო საჭირო დაგეგმილი სარესტავრაციო სამუშაოებისთვის. საწუხაროდ, არც ექსპედიციის დაკომპლექტება იყო სათანადო; ტოპო და არქიტექტურული სამუშაოები მთელი სისრულით ვერ განხორციელდა, მაგრამ იმ ეტაპისთვის აუცილებელი საქმე, სარესტავრაციო-საკონსერვაციო სამუშაოები მთელ პერიმეტრზე შესრულდა. გარდა ზღუდისა, პერიმეტრზე რესტავრაცია შეეხო ციტადელის მესამე ტერასის ნაგებობებსაც. არ მოესწრო, მხოლოდ 65 მ-დე სიგრძის გვირაბის გამაგრება, რომლის გაწმენდა ჩვენი მხრივ დასრულებულია.

შორაპნის გათხრების ახალი ეტაპის (2016 წლიდან) სამუშოებიც თუმცა, ჯერ-ჯერობით, მოკრძალებული ფინანსური შესაძლებლობებით წარმოებს, შეიძლებაითქვას, ისევ ძეგლის საფორტიფიკაციო სისტემის ცალკეული მონაკვეთების გამოვლენას, ზოგადი სტრატიგრაფიის დადგენასა და ძეგლის რესტარვაცია-კონსერვაციისა და ადაპტაციის მიზნით ხორციელდება. რაც შეეხება კულტურულ ფენებს, სამწუხაროდ, ციტადელის ფარგლებში ანტიკური ხანის ნაგებობათა კულტურული ფენების მხოლოდ ფრაგმენტებია გამოვლენილი; თხემის კლდოვანი ქანის კონფიგურაცია განსაზღვრავდა მის განაპირა ზოლში, ერთმანეთის მონაცვლეობით, სხვადასხვა დროის ზღუდის კედლების შენებას; ყოველი ახალი დროის კედელი ძველს ანგრევდა, ან შთანთქავდა; ეს განსაკუთრებით ეხება ანტიკური ხანის უდუღაბო წყობებს, რომელთა ნაშთები, გვიანელინისტური ხანისა, ე.წ პირონებიაინი ქვები, შუა ტერასის ფარგლებში, და სხვაგანაც, მაგ. მე-3 ტერასის ციტადელის კედლის თხრილშიც (აკად. ს. ყაუხჩშვილის ორგანიზებულ 1949წ გათხრების მონაწილის გ. ცქიტიშვილის ცნობა), იყო ნაპოვნი. შუა ტერასის N4 თხრილში გამოვლენილი კირქვის ფლეთილი ქვების ცალპირა წყობები კი (მათი მსგავსი, უკანასკნელ ხანებში, ნოქალაქევშიც არის დადასტურებული) ჩვენთან ადრეელინისტური ხანით თარიღდება.

შორაპნის გათხრების სიახლე „ქვედა ქალაქის“- მდ. ძირულასა და ყვირილას შესართავის კონცხის (თანამედროვე შორაპნის დასახლება), ცალკეული მონაკვეთების თხრილებში გამოვლენილი ანტიკური ნასახლარისა და ძველი ზღუდის ნაშთების დადასტურებაა. სტრუქტურულად იგი ბაზალტისა და რიყის ქვებით, თიხა-ალიზის ხსნარზე, ნაშენ წყობებს წარმოადგენს და ხანძრით არის განადგურებული. მისი ძიება, დიდ ფართობებზე, გარკვეულ სირთულეებს უკავშირდება (გამოიყენებოდა ფიზიკური ძიების რამდენიმე მეთოდი). კულტურულ ფენებსაც, თითქმის ყველგან, ხანძრის კვალი ეტყობა; ერთგან, იტაკის (?) დონეზე, გადამწვარი ბათქაშების ჰორიზონტალური გავრცელების დონეა დადასტურებულ; სწორედ მას უკავშირდება, უმეტესწილად, ასევე ხურვებით დეფორმირებული არქოლოგიური მასალები, ძირითადად კერამიკა,

რომელთა შორის სჭარბობს იმპორტული შვეულკიდიანი და ბორბლისებური ქუსლის მქონე ჯამები, უპირატესად მოყავისფრო კეცისა, შიგნიდან სითხის(ღვინო?) კვალით, ერთ შემთხვევაში ბერძნული (MA) გრაფიტოთი, არის შავლაკიანი(?) ჯამის ფრაგმენტიც; მომიჯნავე ფართობზე არეულ და ნაყარ ფენაში, ერთეულ იმპორტულ მასალებთან ერთად, შედარებით სქელკედლიან ჭურჭლებისა და სამშენებლო კერამიკის, იშვითად კი, იმპორტული ჯამების ფრაგმენტებია დადასტურებული. შემთხვევით არ ვამახვილებ ყურადღებას ამ დეტალებზე: ეს შორაპნისთვის დიდი სიახლეა, საკვირველი კია: ათული წლებია მოსახლეობა აქ აშენებს, სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობას ეწევა და, თუ ერთი საუკუნის წინანდელ, შემთხვევით გამოვლენილ მონაცემებს (ადგ. მკვიდრ ნ. გველესიანის მიერ გაჭრილი თხრილი) არ ჩავთვლით, ინფორმაცია ძველი ნაშთების შესახებ თითქმის არ გვქონდა. მაშ!, ის გამოვიდა, რომ შორაპნის ამ, ანტიკური ხანის ნაქალაქარის ძიება, გამოვლენა და გადარჩენაც დღევანდელი არქეოლოგიის ვალია. ამიტომ ვართ ჩვენ დღეს (ისევ იძულებით!) შორაპანში, რომ კვლავ არ დაიკარგოს სიძველეების მონაცემები... არადა მაშინ, გასული საუკუნის 30-იან წლებში აღიშნულ ფართობზე ანტიკური კვადრებით ნაშენ ნაგებობათა ნაშთები იყო ნაპოვნი, რომელიც ახალი სახლის მშენებლობის დროს გამოიყენეს მასიურად. ამ ქვებში პირონებიანი ცალებიც ურევია და,ზოგადად მათი თარიღი I ს. შეიძლება განისაზღვროს)... მაგრამ ქართული წყაროების ფარნავაზის დროინდელი ნაშთებიც ხომ საძებნია.., ჩვენ გვაქვს ასეთი, მხოლოდ ციტადელის ფარგლებში... ამრიგად,ჩვენი ბოლო სეზონის კვლევის შედეგად სტრაბონის ცნობის ფრაგმენტს: „...ამ ქალაქს შეუძლია მთელი ქალაქი დაიტიოს“ (თ.ყაუხჩიშვილის თარგმანი), შეიძლება ითქვას, მატერიალური დასაბუთება გაუჩნდა.

● დმანისის, რუსთავისა და თბილისის გარდა, ქვემო ქართლის ქალაქებს შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია სამშვილდეს. როგორია თქვენი აზრი სამშვილდესთან დაკავშირებით და რა უნდა ყოფილიყო ის მიზეზები, რის გამოც საუკუნეების განმავლობაში სამშვილდე ინარჩუნებდა ლიდერობას ამ რეგიონში?

სამშვილდე მნიშვნელოვან გზათა შესაყარზე ძევს, ეს მონაცემი გამოარჩევდა ქართულ ქალაქებსაც, ზოგადად, მაგრამ მათი სივრცითი მონაცემები ყოველთვის გამოკვეთილად არ ჩანს...ასევე ძნელია მათი ეკონომიკური რაიონის („ქვეყანა“,“ხორა“) გამოყოფა და განსაზღვრა...არათანაბარი და არაგეგმაზომიერი კვლევებითაც არის ეს განპირობებული...რუსთავში სცადეს მეტ-ნაკლები წარმატებით, თბილისში მისი განსაზღვრა შემთხვევით აღმოჩენებსა და მშენებლობებს დაუკავშირდა, თანაც არასრულფასოვნად (სხვა დროს ითქვას)...აქ კი, სამშვილდეში, გეოგრაფიული გარემო, მნიშვნელოვანი ფართობის მქონე კონცხი და, შესაბამისად, ქალაქური ეკონომიკური გარემოცვისთვის („ქვეყანა“, „ხორა“),მისი ფართოდ ათვისებისთვის საჭირო პირობებია...პოლიტიკური ფაქტორიც წინა პლანზეა, ქართული და უცხოური წყაროების მუდმივი ყურადღების ქვეშაა (რაც, ასევე, ინტესიური ცხოვრების მაუწყებელია...), მაგრამ ანტიკური ხანის სამშვილდისთვის მარტო ქართული წყაროების მონაცემებს ვერ დავეყრდნობით...მომავალში უფრო ვრცლად გიპასუხებთ ამ რთულ კითხვაზე, შეძლებისდაგვარად...მაშინ როცა ერთხელ კიდევ ვნახავ თქვენი უნივერსიტეტის გათხრებს...კარგია,რომ ძეგლს ახლა სახელმწიფოს მხრივ მეტი ყურადღება მიექცა და მისი რეაბილიტაციის გეგმებიც დაისახა...ამასაც გავეცნობი უკეთ...

● 2012 წლიდან საქართველოს უნივერსიტეტი სამშვილდეში არქეოლოგიურ და ინტერდისციპლინურ კვლევებს აწარმოებს. როგორია თქვენი დამოკიდებულება ამ კვლევებისადმი, რას ურჩევდით და უსურვებდით თქვენს ახალგაზრდა კოლეგებს?

კარგა ხანია გასული მას შემდეგ, რაც მე სამშვილდე არქეოლოგიურ კომისიასთან ერთად ვნახე...შემდეგაც, არაერთხელ ვეცნობოდი სტუდენტთა საქმიანობასა და ახალ მონაპოვრებს. ახალგაზრდა პროფესორის თაოსნობით სამშვილდის ნაქალაქარზე თავდაპირველად აქ არსებული ქრისტიანული ტაძრები შეისწავლებოდა, მათი შემდგომში რესტავრაციის მიზნით. შემდეგ, უკვე ნაქალაქარის ტერიტორიაზე საცდელ გათხრებში, სტუდენტთა მონაწილეობა მეტი აქტივობით წარიმართა... და ასე, წლიდან წლამდე მეტი აქტივობა და წარმატებებისკენ სწრაფვა შეეტყობოდათ, როგორც ხელმძღვანელს, ასევე სტუდენტებს. ეს თანამშრომლობა, როგორც აღნიშნულია, კულტურული მემკვიდრეობის ეროვნულ სააგენტოსა და საქართველოს ეროვნულ მუზეუმთან (მის სათანადო ლაბორატორიებთან და, ზოგადად, სათანადო დარგის სპეციალისტებთან) ფართო თანამშრომლობით ხორციელდება. ამავე დროს გაიზარდა სტუდენტი-პრაქტიკანტების, პედაგოგ-მასწავლებლებისა, თვით უცხოელ მკვლევართა და, ვგონებ სტუდენტების მონაწილეობა საველე და თეორიული ხასიათის კვლევებში... გაჩნდა სათანადო საექსპედიციო ბაზა, რაც ასე აუცილებელია ნაყოფიერი საქმიანობისთვის (ყველაფერ ამაში, ცხადია, დიდი როლი მუძღვის უნივერსიტეტისა და შესაბამისი სამეცნიერო დანაყოფის ხელმძღვანელობას).

ინტერესს იწვევს პროგრამები, რომლებიც ძირითად არქეოლოგიურ საქმიანობასთან არის დაკავშირებული: ეს კვლევების ინტერდისციპლინარული ხასიათია. ამ მხრივ ინტერესს იწვევს , პროფ. ცირამუას ხელმძღვანელობითა და სტუდენტთა აქტიური მონაწილეობით, ელექტრონულ-სატელიტური მონაცემების ბაზის შექმნა, საკუთრივ ნაქალაქარისა და მისი შემოგარენის ძეგლების ტოპოგრაფიისთვის, ისევე როგორც, ასეთივე ბაზისა ქვეყნის მასშტაბით, ტურიზმის გაზრდილი ინტერესის გათვალისწინებით. ვიცი იმ კვლების შესახებ, რომლებიც გეოფიზიკის თანამშრომლებთან ერთად (პროფ. ოდილავაძე) განახორციელეთ ძველი კედლების ძიებისა და ზოგადი სტრატიგრაფიის განსაზღვრის მიზნით; ჩამოთვლილ ღონისძიებებს არაერთი პრეზენტაცია დაუკავშირდა. ინტერესს იწვევს ყოველწლიური საანგარიშო და, დროდადრო, სამეცნიერო სესიები...ისინი კარგი ორგანიზებით გამოირჩევიან...უნივერსიტეტის არქეოლოგიის ამ უჯრედის აქტივობით საერთაშორისო ღონისძიებებიც იგეგმება ხშირად, რასაც არ შეიძლებოდა კარგი შედეგები არ მოჰყოლოდა...ახლა უკვე ექსპედიციის საქმიანობაში უფრო აქტიურად არიან ჩართული უცხოელი მეცნიერები, გაღრმავდა საერთაშორისო ურთიერთობები, იგეგმება ღონისძიებები; აი ახლაც დიდი ინტერესით ველოდებით ირანის ერთ-ერთი უნივერსიტეტის ცნობილი პროფესორის ლექციას ირანის ახალ გათხრებზე.

● გთხოვთ, გვიამბოთ ერთ-ერთი ეპიზოდი თქვენი მრავალწლიანი კარიერიდან რომელიც დაკავშირებულია მნიშვნელოვან არქეოლოგიურ აღმოჩენასთან?

ასეთი აღმოჩენებით განებივრებული არ გახლავართ...ხომ ვიცით, რომ სენსაციური აღმოჩენები უფრო მდიდრულ სამარხებს უკავშირდება, ის კი, კოლხეთში თითქმის მხლოდ ვანშია ნაპოვნი, მე მქონდა სიამოვნება ვყოფილიყავი მოწმე ასეთი აღმოჩენებისა ჩემი ერთ-ერთი ხელმძღვანელისა და უფროსი მეგობრის პროფ. ოთ.

ლორთქფანიძის სიცოცხლეში და გარდაცვალების შემდეგაც, როცა მდიდრულ სამარხში ნაპოვნი წარჩინებული ქალის თავსარჭის ძირითად თემად ირმის სქემატური (ჭვირული ტექნოლოგიით შესრულებული) გამოსახულება, ანუ უფრო გვიანდელი, სარმატულად მიჩნეული, ჭვირული ბალთების თემისა და ტექნოლოგიების გენეტიკუტრი კავშირის შესაძლებლობა გაჩნდა.

არაერთი სასიამოვნო შეგრძნება გამჩენია პირადი გათხრების დროსაც (ერთს ნამდვილად ვერ დავასახელებ). ბოლოდან რომ დავიწყოთ: შორაპნის ანტიკური ხანის ნაქალაქარის მიკვლევა სივრცითი განფენილობის ფაქტიური დადასტურებაა. ამასთან კავშირშია ანტიკური ზღუდის, სავარაუდოდ, არქაული ფენა, რომელიც სტრუქტურულად ქვედა დონეზე სანახევრად დამუშვებული კირქვის მოზრდილი და მასზე დაფუძნებული რიყის ქვების წყობებით არის წარმოდგენილი; არაპირდაპირი მონაცემებით მათი ნაშთები მდ. ყვირილასა და ძირულას შესართავთან არსებული კონცხის მონაკვეთშიც იყო ნაპოვნი (პასუხის ამ ნაწილის ემოციურობას გაზრდიდა თუ ქართლის ცხოვრების ლეონტისეული ცნობილ ფრაზას შეგახსენებდით: „ამან ფარნავაზ აღაშენა შესართავსა შინა ციხე და ჰყო საერისთაოდ“.

უფრო ადრე, ვარდციხის ანტიკური სამოსახლოს ცენტრის ნაგებობების (ისევ კირქვის, კვადრული, ქვედა რიგში, და რიყის ქვის ანტიკური წყობები) პოვნა იყო. შემდეგ სოფ. ქვედა საზანოს ბორცვ „კვინწიხზე“, ანტიკური, კოლხეთის სინამდვილეში უძველესი ზღუდის (14C - ძვ.წ. VI ს. შუა ხანები) ზღუდის მიგნება იყო და სხვ. (იმედია მოკრძლება არ დავარღვიე).

● მრავალწლიანი საუნივერსიტეტო - საგანმანათლებლო საქმიანობის შემდეგ, როგორ შეაფასებდით თანამედროვე ქართულ უნივერსიტეტებში არქეოლოგიის სწავლების დონეს და ზოგადად, ქვეყანაში არქეოლოგიური მემკვიდრეობის მდგომარეობასა და პერსპექტივებს?

ზოგადად, რა თქმა უნდა თანამედროვე ქართულ უნივესიტეტებში არქეოლოგიის სწავლების დონე ამაღლებულია, თუმცა ყველა მათგანის ამგვარ საქმიანობას არ ვიცნობ; ეს უკვე ხარვეზია, და არა მარტო ჩემი: იშვიათად მესმის და ვხედავ ამ დარგის სტუდენტთა ერთობლი ღონისძიებებს: საკონფერენციოს თუ ერთობლივ პუბლიკაციებს. იქ სადაც ეს იგეგმება კიდეც, დასწრება არ ჩანს სათანადო. ამ საყვედურს, პირველ რიგში, ჩემი უნივერსიტეტის მიმართაც ვიტყოდი. კარგ ტრადიციად იქცა სტუდენტური პრაქტიკით დაგეგმილი გათხრები, მაგრამ გათხრების მონაცემები, როგორც ვიცი და, ზოგადად წარმომიდგენია, სათანადოდ არ გამოიყენება სწავლების პროცესში, ნაკლებად სარგებლობს სტუდენტთა დიდი ნაწილი, როგორც შიდა საუნივერსიტეტო ახალგაზრდულ კონფერენციებისთვის მზადების, ისე უნივერსიტეტთაშორისი ღონისძიებების მოწყობის დროს. მაინც, გამოირჩევიან ხოლმე ცალკეული ბეჯითი და ინიციატივიანი სტუდენტები, რომლებიც გათხრებშიც, მათ შორის უცხოური ექსპედიციებისა,მონაწილეობენ, უცხო ენებსაც ბეჯითად შეისწავლიან, მოხსენებებსაც ამზადებენ; სახელმწიფო მუზეუმში სტაჟიორებად ეწყობიან, უფრო იშვიათად ასპირანტურა-დოქტორანტურაშიც...ბოლო ორი წელია სტუდენტთა მონაწილეობას საექსპედიციო საქმიანობაში ერთგვარ სტიმულს აძლევს ძეგლთა დაცვის სააგენტოს ხაზით მომუშვე ექსპედიციებისთვის დაწესებული მოთხოვნა: მინიმუმ 5 სტუდენტის სავალდებულო მონაწილეობის შესახებ თითოეულ ექსპედიციაში. გასულ წელს შორაპნის ექსპედიციაში სოხუმის უნივერსიტეტის სტუდენტებთან ერთად,

სასულიერო აკადემიის 4 ჩემი სტუდენტიც მონაწილებდა და თავი სასარგებლო საქმიანობითაც გამოიჩინეს. ცნობილია თქვენი, ივ. ჯავახიშვილისა და ილიაუნის, აგრეთვე, კავკასიის უნივერსიტეტის სტუდენტების აქტივობის შესახებ საველე საქმიანობასა და საერთაშორისო ღონისძიებების ორგანიზებაში. ცხადია ყველაფერი ვერ ვთქვი, შესაძლოა ინფორმაციის ნაკლებობის გამოც...

ინტერვიუ მოამზადა
ლევან კვახაძემ